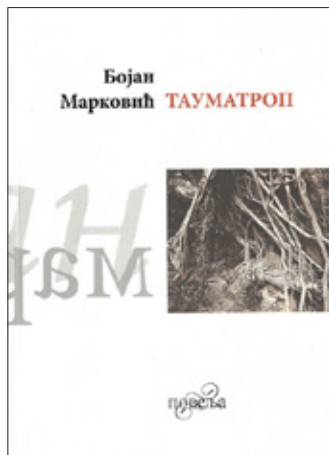

T(R)AUMATIČNI TROPI

(Bojan Marković: *Taumatrop*, Narodna biblioteka „Stefan Prvovenčani“, Kraljevo, 2022)

Trči.

Milost traže drugi.

Poezija danas slovi za izrazito vitalnu formu. Uprkos tome, neretko svedočimo fenomenu njene anahronosti, koji se gotovo nikada kritički i otvoreno ne propituje. Nije reč samo o posledici ostvarenja čuvene „poeziju će svi pisati“, o instagram-poeziji, niti o hiperprodukciji po sebi, kao ni o njenoj poslovičnoj pacifikaciji, već o posebnim poteškoćama nalaženja jezičkog izraza koji bi bio relevantan, čitalački uzbudljiv, pa i transformativan.

Bojan Marković je jedan od pesnika koji objavljuje retko, ali koji dosledno razvija poetiku započetu u prvoj zbirci *Riba koja je progutala svet*, nagrađenu „Mladim Disom“, pre tačno deset godina (2013). U pitanju je radikalna i, na ovim prostorima, prilično usamljena poetika koju karakterišu jezički ekscesi i svojevrsne prekomernosti, poetika za koju je potrebno preuzimanje rizika i sme-

losti poigravanja bez autocenzure i predumišljaja.

I u ovom pesničkom ostvarenju, autor sabira nadrealističko nasleđe automatskog, asocijativnog pisanja, pronalazeći novi, hipertrofirani i neukroćeni jezik, jezik koji se otima i koji je u stanju da parira krik i krhotinama naše stvarnosti, da iskaže meru ljudskosti koja je u svakom smislu postala *meso*, ljudskosti poznog kapitalizma lišene svoje supstance. Taj (raz)otkrivajući i na mahove zbunjujući jezik vešto izbegava političku korektnost u kojoj zaglavljuje hinjena angažovanost mnogih tekstova danas, čime neslavno završavaju u normi, očekivanoj i proskribovanoj pobuni kojoj je tekst samo izgovor.

*

Taumatrop (Θαυμα – čudo; τροπή – rotacija, obrt) je preteča animacije, optička igračka zasnovana na „varci“ – iluziji pokreta koja nastaje usled brzog pomeranja i preklapanja motiva/crteža. U samoj zbirci se reč taumatrop javlja nekoliko puta, najčešće u množini, a jedna pesma je tako i naslovljena. Sem mogućeg upućivanja na preklapanja i zastrašujuću brzinu i hiperprodukciju slika kojima smo zasuti danas, u poretku optičkih (i drugih) iluzija, spektakala i simulakruma, čini se da ova reč upućuje i na jednu drugu (zvukovno blisku) reč – *traumu* – koja se sama nameće i uprizoruje. U pitanju su trau-

me koje se u našim društvima preklapaju, prelamaju i transgeneracijski prenose. Kao što je teško razaznati zasebne kartonske kartice taumatropa i izolovati ih dok su u pokretu, i na taj način „uloviti” varku, odnosno njihovu statičnost, podjednako je teško „uvrebat” početnu „stanicu” traume, čija neizgovorenost, neprepoznatost ili neosvešćenost dodatno doprinosi njenoj moći i razornosti, mogućnosti da premrežava i zaposeda sve jedinice društvene strukture. Taumatrop tako postaje reč-šifra, kôd, reč koja prećutkuje, skriva i priziva.

Tako sve taumatrop ide dok čekam na svoje prvo zaposlenje.

...

*Prisloniće uho vodi nevin sasvim,
u prislonjeno uho neko mu posegnu.*

Vrisnu –

t a u m a t r o p i.

Od tada, dete nam je bilo u očaju.

Funkcija dramskog uvoda koji otvara zbirku anticipira hibridnu formu, žanr *tragedije*, ali upućuje i na socijalni sloj „junaka” i njihovih „glasova” ili njihovog pozadinskog prisustva i bezglasnog „ukazivanja” (vulkanizer, radnice šivare, bivši taksista, beskućnik; sindikat domara, vaspitačice, prodavačica iz Amana, manjine – Romi, Kinezi, Albanci). Osim predočavanja imena glavnih likova, u uvodu se precizira da će Zara koja je srna, mama i devojka Lukasa (mladog tate iz mahale), stradati do kraja. Sam narator je učitelj i otac i on stoji ispred hora, dok su hor i antihor – polimorfni, ali uvek *homogeni*. Ova napomena je krajnje indikativna jer horovi zbilja, velikim delom, odjekuju i ponavljaju iste rečenice ili fraze, poput matrice ili mehaničkog eha, katkad navijajući, a katkad simulirajući sveprisutne afektivne politike novih vidova (virtualnih) zajednica.

Šteta.

(banalni) HOR

Šteta.

Šteta.

Šteta.

Šteta.

[...]

...

ANTIHOR

Total 0

Shares 0

Like 0
Tweet 0
Pin it 0
Share 0
Share 0
Share 0
Like 0
Share 0

...

HOR

Ćase! Hoćemo ćase!
Ćase, ćase, ćase, ćase!

Iako naizgled marginalni, upravo hor i antihor potvrđuju društveno slepilo, nepomućeni rad homogenizujućih sila zajednice i opšti nedostatak refleksije. Čini se da su pojedinci „zatvoreni” u društvo poput komore u kojoj čuju nepovezane i besmislene odjeke, pokušavajući u tom šumu da razaznaju sopstvene misli/reči. Takav osećaj bespomoćnosti uvlači se mestimično i u čitaoce zarobljene u kakofoničnom lavirintu glasova.

*

Neprekidna sadašnjost koja ne prestaje, kao što ni kapitalizam ne prestaje, diktat trenutka, postistine, relativizacije i zaborava, dodatno je obeležena sadašnjim gramatičkim vremenom – prezentom, koji je najfrekventniji u zbirci. Naša teskobna zaglavljenost u sadašnjosti pogoduje proizvođenju opštih istina i tautologija. Čitavo društvo i svi pojedinci disciplinuju se da proizvode tautologije koje uvek kazuju – tako je, nepromenljivo je – čime se reprodukuje rad ideologije.

Pazdušne pećine ženama sparno šište. Zvuci su / imperije.

Ko ima bazene mora ubiti ili biti ubijen u visokom / društvu.

Bazeni su hladno / servirane smrti.

Vajrles ima karijes u nedostupnim planinama,

Radnice šivare sasvim su nezamenjive – one su kartice / prognane u polja ražanih laži.

Posebno efektni su delovi u kojima tautološki iskazi zbiraju konkretna iskustva koja je moguće „dešifrovati” kao metafore-fenomene očinstva, trudnoće, porođaja i majčinstva.

Pljunuo sam u lišće i sad čekam dete u siromaštvu,

Nasukana materica čuva dahtanje jata riba

Sve majke su – određene pastrmke – plivaju uzvodno – cepaju rečno / korito u boli.

Efektom aliteracijom (*odrečene pastrmke*), a posebno prisustvom slova *r*, za čiji izgovor je potreban rad svih mišića jezika, suglasničkom grupom (*str*) dodatno se potencira telesno polje žrtvovanja koje podrazumeva porođaj i majčinstvo.

Neretko jezik svojim ludičkim karakterom uspeva da nam se podsmeje, sasipajući nam poput bumeranga u lice parodije, ironije i autoironije, jedinstvene zbog spoja arhaične i ultramoderne leksike. Polje vokabulara znatno je prošireno u ovoj knjizi: registar se kreće od reči koje označavaju rodbinske odnose (zaove, tast, svekrve, askurđel) i arhaizama (čardaklija, pečalba), neologizama koji još uvek nisu zvanično deo rečnika, ili su to tek odnedavno, ali i kovanica (draft-more, mlakolad, šumijahu). Tu su čak i danas potisnute upotrebe glagolskih vremena, svima dobro poznate još jedino iz gramatike srpskog jezika (iđah, iđasmo, iđahu...), latinski izrazi, medicinski žargon...

Drevne, okoštale poslovice i ispražnjene poštapalice preoblače se ili „trampe” određene delove svoje ustaljene fraze, stvarajući tako neočekivani obrt ili apsurd. Iskazi sa epskim prizvukom zaodenuti su sveprisutnim duhom kopirajtinga i reklamnih poruka, slogana, ali i refrenima koji asociraju na turbo-folk. Dobijeni jezik je hibridan, bastardizovan.

(što te čini, / hrano, jede te) ...

Nekome burma – kod mene samo kara-burma ...

Korbač biram – prsten kupujem. ...

„Ooo, ali zadnje mu je to, ali zadnje mu je to.”...

Tako se suhomesnato ponavljam, tako sam suhomesnat. ...

,da li bi,

da li bi

ubio se sa mnom kao arabeska. ...

Mrtvi marte, askurđele! ...

da hoću i ja bih u erdogane, / da mogu i ja bih aj-fone ...

Pogledaj šta je ljubav tvoja učinila meni.

Pogledaj šta je ljubav tvoja učinila meni.

Pogledaj šta je ljubav tvoja učinila meni.

Pogledaj šta je ljubav tvoja učinila meni.

*

Drama porodičnog trougla (tata, mama, sin) ne izvodi se toliko iz psihološke (frojdovske) dimenzije, koliko iz opšteg društvenog plana, snažno obeleženog nasiljem, u či-

jim koordinatama „goli život” prestaje da bude metafora. Egzistencija je prekarna, pa i šizofrena.

U odeljku naslovljenom „Kako je Lukas postao tata”, latinskom frazom u podnaslovu *vitae necisque potestas* („moć života i smrti”) dodatno se naglašava trenutak rođenja kao automatskog proizvođenja smrti, odnosno stalne egzistencijalne strepnje.

*Podižem te goli živote u vis, apsolutno si dostupan
za oduzimanje. Pater, glava domusa, ja, i sada, mogu
učiniti zamah tobom ka tlu, a i ne moram.*

Rođenje uvodi rasep, jaz i neutaživu glad.

Mama će spoznati glad umrtvljenog deteta.

Naglašavanjem mesa, divljači, krvi, životinja, riba, semena, mleka, gladi – izrazitim insistiranjem na telesnosti, gradi se drama krvnog srodstva kao ljudske usudi ili koba, potencira se nespremnost na individuaciju, potpuna potčinjenost automatizmu slepog nagona koji je u oštroj koliziji sa društvenim paradigmama i nametima. Dolazak na svet i ljubav u datim okvirima odveć su lako društveno predodređeni za tragediju i, uprkos individualnim naporima, bivaju „laki plen” u neumoljivom bio/nekropolitičkom lancu.

*„dobro je biti nečiji tata,
prirodno je biti ratatica. Takođe, dobro je biti mesar,
mesec, šamar i korbač.*

Problematika (privatnog) vlasništva sasvim se „prirodno” prelama na telima-objektima, uvodeći nove traumatične i nerazrešive ambise.

Dokle pripadati?! / Naše seksualnosti biće upotrebljene protiv nas. ...

Tako znači treba priznati da ti telo ne pripada, ni tebi ni / tvom izboru. ...

Telom ću razumeti svet / zalogom svoje beslovesnosti...

Nema sistema, ima spruda, koji se zakači za gangrenoznu nogu. ...

Bez dociranja i bez izostavljanja društvenog konteksta koji legitimise i normalizuje proizvodnju nasilja, Bojan Marković uvodi i problematiku rodno zasnovanog ubistva, odnosno femicida.

*Ustajte femicidne, dajte ruke žene ubijane,
strašću umivene. Svekrve su vas vedre kredom opcrtale da
preuzmu vaša mleka, da šumi. [...]*

Ova knjiga tematizuje i eksploataciju, kao i potpunu dehumanizaciju radnica, ona svedoči o sveopštoj pornografizaciji društva i svakodnevice, ali i o tabuizovanju svega što bi ljudima moglo ponuditi spas. Čitaocima se nagoveštavaju, sugestivnom i preciznom atmosferom, načini na koje poredak eksploatiše i kapilarno osnažuje čak i one oblike nasilja protiv kojih se tobože bori, odnosno koje osuđuje. Ono što se neprekidno sakralizuje – porodica, rađanje, majčinstvo – istovremeno se sasvim predano razara. Devastirani ljudi su prepušteni sami sebi i trebalo bi, kao novozatmljene ljudskosti, da „ljube bližnjeg svog”, u poretku u kojem je ljubav, ali i bliskost, sve više eksces. Sve se to dešava u spiralama mržnje, ogorčenosti, krivice, adikcija, raznih vidova afekata kojima još jedino (nesvesno), u opštoj bespomoćnosti, pokušavaju da simuliraju „moć” odlučivanja o svom i tuđim životima.

ali nije biće šume trčalo kroz mene da mogu biti bolji / od sebe

Fotografija šumskog požara na jednoj od stranica knjige implicitno najavljuje „Esej Pobuna u šumi” kojim se završava zbirka, a koji pak poprima formalna obeležja manifesta/ispovesti. Citat Silvije Federiči iz studije *Kaliban i veštica* na ovom mestu nije nimalo slučajan.¹ Štaviše, on može biti ključ za interpretaciju i kontekstualizaciju. Ova ispo-vest, mestimično lotreamonovskom hladnoćom, donosi priznanje o počinjenom zločinu, svedočanstvo svireposti, ali i porodičnu (pred)istoriju, genealogiju i rezultat postratnog, tranzicionog društva, neprestanih „forenzičkih” intervencija, uviđaja („Izvađeni su moji sinovi, mali nihilisti, nemanjići, podjebači, oploditelji javnih žardinjera. Deca mog kladnog rata.”), kao i pitanje pobune: „I kako sprovesti ljudsku pobunu u šumi kad u šumi nema ljudi, dinamita, infrastrukture, ustanova, nema države, crkve, banaka i novca, političkih i nvo skupina.”

Šta je istinski lov ako nije na ljude.

Do kraja ostaće najmanje jedno mrtvo žensko telo i jedno pobunjeno muško telo.

Zbilja, da su šume stvarno naše, ne bi u njima bili (tuđi) leševi.

*

Jezik Markovićeve poezije kojim smo zapljusnuti i *zapljunuti*, čika nas veoma visokim frekvencijama. On je istovremeno i pobuna i podsmeh, ali možda najpre odgovor i otpor našem koliko otuđenom, toliko i pornografskom svetu. „Šamar društvenom ukusu” reiteruje se kao šamar pornografskom ukusu bivajući mimikrijsko ogledalo, ali i antidot svetu koji se hrani tautologijama i neprekidnom hiperprodukcijom odgovora, koji proizvodi viškove i stranputice u cilju porobljavanja.

¹ Reč je, naime, o navodnim rečima kmetova zabeleženih u jednoj hronici iz sredine dvanaestog veka, a koju navodi Federiči: „Možemo otići u šumu i uzeti šta nam je potrebno, ribu iz jezera, divljač iz šume, vode i livade stoje nam na raspolaganju.”

Jezik *Taumatropa* svoju meru nalazi u posebnom vidu hermetičnosti, postajući na izvestan način *visokošifrovani* jezik, jezik koji navlači oklop pred svojim neprijateljima. Zatvoren i neprohodan u isti mah, on se, paradoksalno, nudi svojom zaraznošću, prividno „pevljivim” refrenima, uspevajući da bude elastičan, ali i nepromočiv kao kabanica, jer ispod tog govora doista zjapi bunar istraumatiziranih subjekata-objekata.